

การวิเคราะห์คติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน

AN ANALYSIS A BELIEFS IN COMMUNITY FOREST CONSERVATION OF NORTHEAST (I-SAN) PERSON

จรัส ลีกา¹,
พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ², พระมหาปพน กตสโร³,
พระมหาจรรณ กิตติปญโญ⁴ และ พระนรินทร์ สีสเตโช⁵,
Jaras Leeka¹,
Phramaha Daosayam Vajirapanyo², Phramaha Paphon Katararo³,
Phramaha Jaroon Kitthipanyo⁴ and Phra Narin Silatejo⁵
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2,3,4}
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด⁵
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khonkaen Campus, Thailand^{1,2,3,4}
Mahamakaut Buddhist University Roi Et Campus, Thailand⁵
Corresponding Author, E-mail: jarasleeka@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน 2) ศึกษาคติความเชื่อของคนอีสานในการอนุรักษ์ป่าชุมชน และ 3) วิเคราะห์คติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 30 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

* ได้รับบทความ: 13 พฤษภาคม 2563; แก้ไขบทความ: 24 มิถุนายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 25 มิถุนายน 2563
Received: May 13, 2019; Revised: June 24, 2020; Accepted: June 25, 2020

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัญหาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพราะมีการบุกรุกตัดต้นไม้ทำให้ป่าชุมชนเสื่อมโทรมลงมีสาเหตุมาจาก 1) การเพิ่มขึ้นของประชากร 2) การขยายชุมชน 3) การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ 4) การสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ รวมถึงคนในชุมชนขาดความเกรงกลัวต่ออำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของป่า

2. คนอีสานมีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในป่าได้แก่ รุกขเทวดา ผีสงฆ์ นางไม้ต่างๆ ได้มีการบูชาเพื่อแสดงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จนกลายเป็นประเพณีที่ดีที่แฝงไว้ด้วยแนวคิดทางปรัชญาซึ่งถูกสั่งสมไว้ด้วยภูมิปัญญา และถูกถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ด้วยวิธีการของปราชญ์ชาวบ้านซึ่งอยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนอีสานมาจนถึงปัจจุบัน

3. ในมิติอภิปรายพบว่า คติความเชื่อทำให้เกิดวิถีปฏิบัติที่ดงามผ่านพิธีกรรมอย่างเหมาะสม และมีการประยุกต์พิธีกรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน ในมิติญาณวิทยา มีองค์ความรู้ที่ถูกสั่งสมไว้ในลักษณะที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม และถูกเปิดเผยโดยปราชญ์ชาวบ้าน และในมิติพุทธจริยศาสตร์ ทำให้คนในชุมชนนำคติความเชื่อที่ถูกเปิดเผยแล้วนำไปสู่วิธีการปฏิบัติตนเช่น การแสดงความกตัญญูรู้คุณของป่าก่อให้เกิดประเพณีการบวชต้นไม้ ธนาคารต้นไม้ และธนาкарข้าว มีการเกื้อกูลกันเป็นชุมชนแห่งการพึ่งพาที่มีคติความเชื่อดังกล่าวเป็นฐานคิด

คำสำคัญ: คติความเชื่อ; การอนุรักษ์; ป่าชุมชน; คนอีสาน

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the problems in Isan community forest conservation; 2) to study the beliefs of the Isan people in community forest conservation; 3) to analyze the beliefs in Isan community forest conservation. This study was carried out by means of the qualitative research methodology to collect the data from documents and in-depth interviews of 30 key informants. The data were then analyzed by using descriptive methods based on inductive reasoning method.

The research results were as follows:

1) The problems in the conservation of community forest of Isan people are caused by the people in the community lacking fear of the sacred power of the community forest, therefore there are encroachment for cutting of the community forest, causing the forestry deterioration caused by 1) increasing population; 2) expanding community; 3) using modern technology; and 4) various constructions.

2) The beliefs of the Isan people in community forest preservation have been practiced for a long time with beliefs about sacred things in the forest, such as the tree gods, ghosts and nymphs. The worship showing the people's gratitude to the sacred things in the forest becomes a beautiful cultural tradition under the hidden philosophical concepts that have been accumulated with wisdom and transmitted as a body of knowledge through the methods of the local philosophers, which has been associated with the way of life of the Isan people to the present day.

3) In metaphysics, it is found that the belief creates good practices through tradition and rituals appropriately in the midst of a society change. There is the application of various traditions to be consistent with the current ways of life. In epistemology, knowledge is accumulated in the form of folk wisdom that is embedded in rituals and traditions. Knowledge is revealed by village philosophers with interpretations to convey the true purpose of the ritual and that knowledge leads to the generation of income for the community, which makes the community to be a self-reliant self-sustaining community. In Buddhist ethics, this causes people in the community to apply various revealed beliefs to methods of conduct such as expressions of gratitude towards the forest creates a good tradition, such as traditions of ordination of trees, creating a tree bank and rice banks, etc. There is a mutual support in the

community that becomes a community of dependency with the belief as the based of the idea.

Keywords: Beliefs; Conservation; Community Forest; Northeast (I-San) Peoples

บทนำ

ทศวรรษที่ 1970 นักวิชาการป่าไม้ของโลกเริ่มมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ป่าไม้ของโลก โดยเฉพาะป่าเขตร้อน (Tropical Forest) กำลังถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว และป่าเหล่านั้นส่วนใหญ่อยู่ในเขตประเทศด้อย พัฒนาและกำลังพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นประเทศที่มีโครงสร้างทางการเมืองเป็นเผด็จการหรือกึ่งเผด็จการ กล่าวคือ อำนาจในการจัดการทรัพยากรของประเทศเหล่านั้น ซึ่งในกรณีนี้คือ ป่าไม้ ตกอยู่ในมือกลุ่มผู้ปกครองจำนวนน้อย การใช้ป่าจึงเป็นไปในแนวทางที่ก่อให้เกิดผลเสียใหญ่ๆ 2 ด้าน คือ 1. ป่าถูกมองว่าเป็นเพียงแหล่งผลิตไม้ซุงที่ควรถูกตัดเพื่อขายหารายได้เข้าประเทศ 2. การจัดการป่า เป็นหน้าที่ของรัฐบาลจะมีอำนาจเด็ดขาดในการจัดการพื้นที่ป่า ประชาชนไม่มีสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า ประชาชนมักตกอยู่ในสภาพของผู้บุกรุกป่าและผู้ลักลอบตัดไม้ ทั้งที่ชีวิตของพวกเขาต้องพึ่งพาอาศัยป่ามาโดยตลอด แต่ก็ต้องตกอยู่ในสภาพของผู้กระทำผิดกฎหมายของรัฐ อาจสรุปได้ว่า การจัดการป่าในแนวทางที่รัฐเป็นเจ้าของป่า ก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศของแต่ละประเทศและของโลก และยังก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการกระจายผลประโยชน์จากทรัพยากรของส่วนรวมอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงมีการเสนอให้เปลี่ยนแปลงปรัชญาในการจัดการป่าเสียใหม่ โดยหวังผลหลัก 2 ประการ คือ ไม่ทำลาย ทั้งยังรักษาและฟื้นฟูสภาพระบบนิเวศให้ดีขึ้น ในขณะเดียวกันก็หาทางให้ผู้คนรอบๆ ป่าและในป่า ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่และเป็นกลุ่มคนผู้เสียเปรียบในสังคม ได้รับประโยชน์จากที่ดินในป่าและทรัพยากรจากป่ามากขึ้น ในที่สุดก็พบว่าแบบแผนของการใช้ที่ดินและป่า ที่ผู้คนในชนบทของประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายได้กระทำกันอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานานนับศตวรรษนั่นเอง คือคำตอบ นักวิชาการจึงตั้งชื่อแบบแผนการใช้ทรัพยากรที่มีป่าเป็นศูนย์กลางของการผลิต และการดำรงชีวิตของชาวบ้าน โดยมีพวกเขาเป็นเจ้าของ เป็นผู้จัดการ และได้รับประโยชน์ว่า ‘ป่าชุมชน’ หรือ ‘Community Forestry’ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2535 : 86-88)

ป่าชุมชน เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยประชาชนในท้องถิ่นหรือกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนและองค์กรชุมชนตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ได้สรุปหลักการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนมีการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนเพราะราษฎรในชุมชนชนบทไทยจำนวนมากดำรงชีพด้วยการพึ่งพิงป่าไม้ ชุมชนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและเรียบง่าย เนื่องจากเคยมีทรัพยากรป่าไม้และน้ำที่อุดมสมบูรณ์ แต่ในช่วงที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศและการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการใช้ทรัพยากรต่างๆ เป็นวัตถุดิบเพื่อการผลิตจำนวนมาก โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกใช้เกินกว่าศักยภาพ มีการบุกรุกแผ้วถางเปลี่ยนพื้นที่ป่าไม้เป็นที่ดินเกษตรกรรมทำให้สูญเสียป่าไม้อย่างถาวร เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรอื่นๆ เช่น ทำให้ขาดแคลนน้ำดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้ราษฎรดังกล่าวที่พึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้และมีอาชีพหลักด้านเกษตรกรรมทำการเกษตรไม่ได้ผลมีคุณภาพชีวิตที่ตกต่ำจนส่งผลสังคมมีปัญหา และสาเหตุจากการบุกรุกป่าเพิ่มมากขึ้นยังก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ปฏิบัติงานด้านการป่าไม้ กับราษฎรที่ต้องอาศัยทรัพยากรป่าไม้ ในการยังชีพรุนแรงและบ่อยครั้งจนสังคมขาดความสงบสุขจากปัญหาดังกล่าวข้างต้นกดดันให้ต้องมีการแก้ไขโดยเร่งด่วน ประกอบกับการพัฒนาทางการเมืองทำให้เกิดแนวคิดใหม่ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของการมีส่วนร่วม หรือ “แนวทางประชารัฐ” ปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินการ จากเดิมที่ให้มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติเพียงฝ่ายเดียว เป็นการกระจายอำนาจโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม เช่น ให้องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคุ้มครองดูแล บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ (เสรี พงศ์พิศ, 2548 : 102)

ความเชื่อมั่นที่ว่าป่าชุมชนสามารถอนุรักษ์ป่าไม้ไว้ได้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานข้อเท็จจริงว่าเมื่อชีวิตของชุมชนขึ้นอยู่กับความอยู่รอดของป่า ไม่ว่าในฐานะที่ป่านั้นเป็นแหล่งน้ำที่ดี ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกที่ดี อาหารและวัสดุปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีพของชุมชนก็ดี หลายอย่างหรือทุกอย่างรวมกันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนต้องอนุรักษ์ป่า โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีอำนาจภายนอก ไปบังคับ ความเชื่อเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เช่น ผีป่า ผีดอย มีความสำคัญอย่างมากในเรื่องป่าชุมชนเพราะเมื่อพูดถึงชุมชน เราไม่ได้หมายความว่าเฉพาะแค่ป่าที่เป็นรูปธรรม คือ พื้นที่ที่ต้นไม้ พืช สัตว์และแมลงต่างๆ อาศัยอยู่เท่านั้น ป่าชุมชนที่แท้จริงแล้วคือ

วิถีชีวิต ของผู้คนในชุมชนนั้นๆ ในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการทำมาหากิน เรื่องระบบครอบครัวเครือญาติ เรื่องของโครงสร้าง อำนาจและกฎระเบียบต่างๆ เหล่านี้ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน และความเชื่อในเรื่องผีสงนางไม้ เทวดาอารักษ์ผู้รักษาป่ามีความหมายและความสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้เข้าใจได้ก็ต่อเมื่อเรามองออกมาจากทัศนะของชาวบ้าน ไม่ใช่เอาความคิดเห็นความเชื่อของเราไปตัดสินในทัศนะของชาวบ้าน มนุษย์ไม่มีอำนาจโดยตรงที่จะควบคุมธรรมชาติ ผีสงนาง เทวดาอารักษ์ผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์ต่างหากที่เป็นผู้ควบคุม ปกป้องรักษาป่าเขาลำเนาไพร เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงไม่ตัดไม้ทำลายป่าเกินความจำเป็น เพราะเท่ากับละเมิดหรือทำลายอำนาจเหนือมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ ความเชื่อของชาวบ้านที่เราบางคนเห็นว่ามลายี่เอง ที่ช่วยให้ป่าบางส่วนเหลือรอดมาได้ และการที่ชาวบ้านเคารพนับถือเกรงกลัวอำนาจเหนือมนุษย์เหล่านั้น แท้จริงแล้วก็คือ พวกเขาเคารพธรรมชาติ จึงพยายามอยู่อย่างมีดุลยภาพกับธรรมชาติ ผิดกับคนเมือง คนสมัยใหม่ นายทุนทำไม้ พวกเขามองธรรมชาติว่าเป็นธรรมชาติ ป่าก็คือป่า ไม้ก็คือไม้ ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงทำลายสิ่งเหล่านั้นอย่างไม่มีความเคารพยำเกรง พวกเขาจะเกรงกลัวอยู่บ้างก็เฉพาะกฎหมายเท่านั้น แต่ถ้ากฎหมายไม่ปรากฏตัวให้เห็น หรือหย่อนยาน ก็ไม่มีอะไรจะหยุดยั้งพวกเขาได้ หากเราศึกษาเรื่องความเชื่อของชาวบ้านอย่างเป็นธรรม เราก็จะพบว่าแท้จริงแล้วความเชื่อเรื่องผีสงนางไม้ คือ เครื่องมือ ในการอนุรักษ์ป่านั่นเอง ตามปกติแล้วชาวบ้านจะส่งสอนลูกหลานและบอกกล่าวกันเองว่า ถ้าป่าต้นน้ำของพวกเขาถูกทำลายแล้วจะเกิดภาวะแห้งแล้ง ไม่มีน้ำห้วยให้ทำนา และใช้สอย ชาวบ้านก็จะรับรู้ และปฏิบัติเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปว่า ไม่ไปตัดไม้หรือทำไร่ทำสวนในบริเวณนั้น ใครละเมิดก็就会被ชุมชนลงโทษ ปรับไหม ตามที่ตกลงกันได้ (ศักดิสิทธิ์ พันธ์สุตย์, 2556 : 57)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีสนใจที่จะวิเคราะห์ถึงความเชื่อที่แฝงอยู่กับแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสานว่าความเชื่อเรื่องผีสงนางไม้ถูกกำหนดให้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ป่าชุมชนได้อย่างไร และถูกกำหนดให้เป็นกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในใจของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันในการดูแลป่าชุมชนไม่ให้ถูกทำลายได้อย่างไร งานวิจัยนี้เมื่อสำเร็จแล้วจะเป็นข้อมูลสารสนเทศและเป็นแนวทางเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศ และด้วยเหตุดังกล่าวนี้นี้จะทำให้ป่าชุมชนทั่วประเทศเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตอยู่คู่กับชุมชนตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน
2. เพื่อศึกษาทัศนคติความเชื่อของคนอีสานในการอนุรักษ์ป่าชุมชน
3. เพื่อวิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตของการวิจัยออกเป็นดังนี้

1. ขอบเขตด้านเอกสาร 1) ชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก 2) ชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ แนวคิด ทฤษฎี หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา มีดังนี้ 1) สภาพปัญหาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน 2) ทัศนคติความเชื่อของคนอีสานในการอนุรักษ์ป่าชุมชน และ 3) วิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการวิจัย คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เพราะเป็นสถานการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่มีความหลากหลายของผู้เรียนที่เป็นทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสถานที่ป่าไม้ค่อนข้างสมบูรณ์เพราะการดูแล และเอาใจใส่จากบุคลากรของมหาวิทยาลัย

4. ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 30 รูป/คน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ผู้บริหารของมหาวิทยาลัย จำนวน 5 คน ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 5 คน นิสิตบรรพชิต จำนวน 10 รูป และนิสิตคฤหัสถ์ จำนวน 10 คน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ 1) เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม 2) เป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะ 3) เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม 3 ปีขึ้นไป

5. ขอบเขตด้านระยะเวลา เริ่ม 1 กันยายน 2560 – 30 กันยายน 2562

ผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสานพบว่า สภาพป่าชุมชนในภาคอีสานเริ่มหายไปจากการลงพื้นที่เพื่อการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้พบสาเหตุและปัญหาที่ทำให้ป่าชุมชนหายไปด้วยสาเหตุหลัก ดังนี้

1) การเพิ่มขึ้นของประชากร พบว่า ปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากรในปัจจุบันมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี และในการเพิ่มขึ้นประชากรในแต่ละปีนั้นจะต้องเกี่ยวโยงและสัมพันธ์ไปถึงการใช้ทรัพยากรในธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดและขาดแคลนให้หมดไปในอุปโภคและบริโภคเพื่อสนองต่อการดำรงชีวิต จนเป็นสาเหตุสำคัญของบุกรุกป่าและการทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติเช่นป่าไม้ แหล่งน้ำต่างๆ เพื่อครอบครองเป็นสมบัติของตัวเองโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อส่วนรวม ทำให้เสียความสมดุลทางธรรมชาติและเกิดภาวะโลกร้อนที่มีผลกระทบอยู่ในปัจจุบันจึงเป็นที่มาของการอนุรักษ์และรักษาป่าชุมชน

2) ด้านการขยายเมือง พบว่า การขยายตัวของเมืองและชุมชน นั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติต่างๆ เพราะการขยายเมืองและชุมชนอย่างรวดเร็ว นั้น จะมีปัญหาตามมามากมายเพราะขาดการวางแผนและผังเมืองไว้ล่วงหน้า รวมถึงการเกิดโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ก็เกิดขึ้นตามการขยายเมืองและชุมชน ด้วยก่อให้เกิดปัญหามลพิษและทำลายสิ่งแวดล้อมรวมถึงการบุกรุกป่าชุมชนเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัยและโรงงานอุตสาหกรรม

3) ด้านการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ พบว่า การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นค่านิยมของคนไทย เพราะจะช่วยให้ทำงานได้เร็วขึ้นและทำให้การใช้เวลาในการทำงานน้อยลงโดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่นำมาใช้และมีบทบาทอย่างต่อการผลิตด้านการเกษตร เช่นการใช้เครื่องยนต์หรือเครื่องจักรในการตัดโค่นต้นไม้หรือปรับปรุงพื้นที่เพื่อทำการเกษตรหรือทำถนนเพื่อการคมนาคมก็เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว แม้กระทั่งการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตรเช่นการใช้ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงยาฆ่าหญ้าทำให้เกิดการตกค้างของสารเคมีในดินและปนเปื้อนในน้ำ ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของคนในชุมชนและต่อระบบนิเวศของชุมชน

4) ด้านการสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ พบว่า ในการสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น การสร้างถนน การขยายถนนเพื่อการคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็วประหยัดเวลาในการเดินทางและ

ขนส่ง การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดต่างๆ และเขื่อน รวมถึงการสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ถือเป็นสาเหตุสำคัญในการทำลายป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมโดยตรง และในการสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆดังกล่าวมาแล้วนั้นยังส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และถิ่นอาศัยเพื่อการดำรงชีวิตของสัตว์ป่าชนิดต่างๆ ไปด้วยและมีโอกาสสูญพันธุ์มากขึ้น รวมถึงคนก็เข้าป่าล่าสัตว์ได้ง่ายและสะดวกมากขึ้น ดังนั้นจึงควรมีการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพื่อความสมดุลของระบบนิเวศ

2. เพื่อศึกษาคติความเชื่อของคนอีสานในการอนุรักษ์ป่าชุมชน จากคติความเชื่อของคนอีสานในการอนุรักษ์ป่าชุมชนนั้นหลังจากการได้ลงพื้นที่เพื่อการวิจัยและได้พูดคุยในลักษณะที่เป็นการเล่นากลุ่มย่อย ที่ผู้วิจัยได้พบประเด็นสำคัญหลายประการจึงกำหนดประเด็นเหล่านั้นมาเป็นประเด็นเพื่อการวิจัยใน 3 ด้าน ประกอบด้วย

1) ด้านวิถีชีวิตของคนอีสาน พบว่า ดินแดนอีสานเป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมประเพณีหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะมีพุทธศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลา ลักษณะนิสัยให้เป็นคนมีความอ่อนน้อมถ่อมตนและมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลอื่นจนเป็นสังคมแห่งการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และวิถีชีวิตของคนอีสานยังมีความเคารพต่อวิญญาณบรรพบุรุษหรือผีบ้านผีเรือน และผีตาแฮก จะให้ความเคารพและแสดงออกด้วยการกราบไหว้บูชา และการเลี้ยงด้วยอาหารหวานคาวตามประเพณีนิยม อีกทั้งวิถีชีวิตของคนอีสานยังดำเนินชีวิตตามฮีต-คอง และยึดเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ชาวอีสานมีอาชีพหลักคือเกษตรกรรม ที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติคือแหล่งน้ำ โดยสังเกตจากการปลูกบ้านเรือนของคนอีสานมักจะสร้างหมู่บ้านอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำลำคลอง โดยมีเหตุผลสำคัญในการเลือกภูมิประเทศเพื่อเป็นที่ตั้งหมู่บ้าน อยู่ 3 ประการ คือ 1) น้ำเพื่อการเกษตรกรรม 2) น้ำเพื่อการปลูกข้าว (ข้าวเหนียว) เป็นอาหารหลัก และ 3) โนน เพื่อการสร้างบ้านแปงเมืองที่น้ำท่วมไม่ถึง จากวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติเพื่อให้ได้มาซึ่งความผาสุกแก่ตนเอง และครอบครัวรวมถึงความมั่งคั่งของพืชผลทางการเกษตรจึงทำให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีที่ต้งามมากมายตามฮีต 12 หรือขนบจารีตประเพณีที่พึงปฏิบัติประจำ 12 เดือนเป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผี และพิธีกรรมทางการเกษตร เข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม และฮีต 12 เดือนเป็นประเพณีที่คนอีสานได้ปฏิบัติกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี

2) ด้านคติความเชื่อของคนอีสาน พบว่า คติความเชื่อของคนอีสานเป็นความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นความเชื่อในอำนาจลี้ลับที่เหนือธรรมชาติ และเชื่อในการครองเรือน การทำมาหาเลี้ยงชีพ สิ่งใดที่โบราณห้ามว่าเป็นโทษ และเป็นความเดือดร้อนมาให้ก็จะละเว้น และไม่ยอมทำสิ่งนั้น สำหรับความเชื่อในการตั้งหมู่บ้านก็ไม่ต่างกับนักชาวอีสานมีการนับถือผีบ้าน และแถน หรือ ผีฟ้า มีการเซ่นสรวงดวงวิญญาณบรรพบุรุษเพื่อช่วยปกป้องรักษาลูกหลาน มีการตั้งศาลเจ้าปู่ไว้ที่ดอนปู่ตาซึ่งเป็นสูงหรือคนอีสานเรียกว่า โคง น้ำท่วมไม่ถึงมีต้นไม้ใหญ่หนาที่บึงมีการก่อสร้าง ตูบ ให้เป็นที่สถิตของเจ้าปู่ ตลอดจนการตั้ง “ป้อบ้าน”(หลักบ้าน)เพื่อเป็นสิริมงคลของหมู่บ้าน และในเดือน 7 ของทุกปีจะมีพิธีเลี้ยงผีปู่ตา ซึ่งเป็นผีญาติฝ่ายพ่อ (ปู่-ย่า) และญาติฝ่ายแม่(ตา-ยาย)ซึ่งทั้งสี่คนนี้ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นที่เคารพของลูกหลาน ครั้นเมื่อตายไปจึงปลุกหอหรือที่ชาวอีสานเรียก ”ตูบ” มักใช้เสา 4 ต้น หลังคาจั่วพื้นสูง โดยเลือกเอาสถานที่เป็นดงใกล้บ้านมีต้นไม้ใหญ่ และสัตว์ป่านานาชนิดเรียกว่า ดงปู่ตา ถือเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ ใครไปรุกกล้าตัดต้นไม้หรือล่าสัตว์ไม่ได้ หรือแม้แต่แสดงวาทะหาบายคายก็ไม่ได้ ปู่ตาจะลงโทษกระทำให้เจ็บหัวปวดท้อง และเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยมีคนล้มตายผิดปกติเกิดขึ้นในหมู่บ้านชาวอีสานถือกันว่า หลักเหียงหงวย ต้องทำพิธีตอกหลักบ้านใหม่ให้เที่ยงตรง มีการสวดมนต์เลี้ยงพระสงฆ์ เช่นสรวงเทพยดาอารักษ์ แล้วหาหลักไม้แก่นมาปักใหม่ ซึ่งต้องมีคาถาหรือยันต์ใส่พร้อมกับสวดญัตติเสาก่อนเอาลงดินในบริเวณกลางบ้าน ทั้งนี้เพราะชาวอีสานมีความเชื่อในการตั้ง “หลักบ้าน” เพราะหลักบ้านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของผังชุมชนระดับหมู่บ้าน และเปรียบเสมือนหัวใจของบ้าน เมื่อชุมชนเติบโตขึ้น “หลักบ้าน” ก็พัฒนาไปสู่หลักเมือง ดังที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในประเทศไทย หลักบ้านมักสร้างด้วยไม้มงคล เช่น ไม้คูณ ไม้ยอ มีทั้งหลักประธานหลักเดี่ยวและมีพร้อมหลักบริวารรายล้อม ส่วนรูปแบบของหลักบ้านนั้น มักควั่นหัวไม้เป็นเสาทรงบัวตูมหยาบๆ บางแห่งก็ากให้เป็นปลายแหลมแล้วทำหยักเอวขึ้นไว้ส่วนล่าง จากคติความเชื่อของคนอีสานที่แสดงมาทั้งหมดนี้สรุปได้ดังนี้ 1) ความเชื่อเรื่องพญาแถน 2) ความเชื่อเรื่องปู่เพสันทินวาส 3) ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และ4) ความเชื่อเรื่องบุญ บาป นรก สวรรค์

3) ด้านแนวทางปฏิบัติต่อคติความเชื่อของคนอีสาน พบว่า สังคมชนบทอีสานกำลังเปลี่ยนเข้าสู่ยุคพัฒนาทางวัตถุอย่างรวดเร็วทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นถูกเหยียบย่ำว่าเป็นของต่ำทรมาล้าสมัย เยาวชนและคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นหลงใหลกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เกิดจากการผสมผสานวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายแบบพหุวัฒนธรรมจน

หลงลืมวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของตัวเอง ประเพณีและคติความเชื่อต่างๆ ที่ถือเป็นแนวปฏิบัติมาแต่โบราณกลายเป็นเพียงเครื่องสนองความบันเทิงที่ฉาบฉวย กุศโลบายดั้งเดิมคือการปลูกฝังจิตสำนึกทางสังคมวัฒนธรรมถูกละเลย ทำให้คุณธรรมและจริยธรรมของผู้คนลดน้อยลง สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา สูญเสียบทบาทในการอบรมให้ ความรู้ และปลูกฝังศีลธรรม นำไปสู่ค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ค่านิยมที่ตึงเครียดและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลยมีการสืบทอดน้อยลง ระบบคุณค่าของสังคมในเรื่องจิตสาธารณะ ความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือกันเริ่มเสื่อมถอย เนื่องจากกิจประเพณีที่ดำเนินไปเพื่อส่วนรวมไม่ได้รับการเอาใจใส่ ซึ่งในที่สุดอาจนำมาสู่ภาวะของการล่มสลายทางวัฒนธรรมที่บรรพชนใช้เวลาสั่งสมมายาวนานได้มากที่สุด ดังนั้นเพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติต่อคติความเชื่อของคนอีสานให้คงอยู่อย่างเหมาะสมในท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยที่ยังสามารถรักษารูปแบบ เนื้อหาสาระ และวัตถุประสงค์ดั้งเดิมเอาไว้ได้ อันจะส่งผลต่อความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมต่อไปโดยมีแนวทางเพื่อการปฏิบัติต่อความเชื่อของคนอีสานดังนี้

(1) การอนุรักษ์ ในความเชื่อของคนอีสานที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันอย่างยาวนานจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ตึงเครียดประจำถิ่นแม้ว่าประเพณีหลายอย่างดูเหมือนไร้สาระเมื่อมองแบบโลกทัศน์สมัยใหม่แต่วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เหล่านั้นมันจะถูกละเลยด้วยมุมมองของคนนักวิชาการสมัยใหม่แต่ก็ทำให้ประเพณีและความเชื่อดังกล่าวยังคงอยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนอีสานสืบมาจนถึงปัจจุบัน เพราะประเพณีบางอย่างไม่ได้ผูกติดกับความเชื่อของคนในชุมชนอย่างเดียว แต่ยังแฝงไว้ด้วยแนวคิดทางปรัชญาที่ถูกสะสมไว้ด้วยภูมิปัญญาและถูกถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ด้วยวิธีการของปราชญ์

(2) การฟื้นฟู ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี บางอย่างได้ถูกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ และความเจริญทางด้านเทคโนโลยีปิดทับทำให้ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีในฐานะที่เป็นฮีต-คอง ข้อวัตรปฏิบัติของคนอีสานที่เคยปฏิบัติกันได้ถูกละเลยเพราะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนับเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้ผลกระทบต่อประเพณี ฮีต-คอง การเปลี่ยนแปลงของสังคมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประเพณี ฮีต-คองไปด้วย ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่นการค้นพบ การประดิษฐ์ การขัดแย้ง การแข่งขัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และประเพณีล้วนส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนและทำให้การเห็นความสำคัญต่อประเพณีดั้งเดิมเริ่มลดน้อยลงตามไปด้วย ดังนั้นจึงควรมีการฟื้นฟู

วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างที่จางหายไปให้กลับมามีบทบาทต่อวิถีชีวิตชุมชนอีกครั้งด้วยวิธีการดังนี้ 1) การถ่ายทอด 2) ส่งเสริมกิจกรรม 3) การเผยแพร่แลกเปลี่ยน

(3) การประยุกต์ เป็นการประยุกต์ประเพณีการทำบุญต่างเช่นบุญข้าวเปลือกที่วัดจัดขึ้นและมีการประยุกต์เป็นการสร้างธนาคารข้าวเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลนเป็นต้น โดยมีวิธีการดังนี้ 1) การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น 2) การจัดทำระบบเครือข่ายสารสนเทศทางด้านวัฒนธรรม

(4) การสร้างใหม่อย่างเหมาะสม การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิมด้วยวิธีการนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนนั้นมาประยุกต์และปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตที่เป็นปัจจุบัน เพราะถือว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเมื่อมีการพัฒนาและส่งเสริมด้วยวิทยาการสมัยใหม่แล้วสามารถสร้างรายได้และสร้างมูลค่าเพิ่มได้อย่างมากมาย สิ่งสำคัญคือองค์ความรู้ที่มีในชุมชนเมื่อได้รับการจัดการองค์ความรู้นั้นอย่างถูกต้องเหมาะสม และมีการสร้างเครือข่ายอย่างถูกวิธีก็จะเป็นการเผยองค์ความรู้ของชุมชนสู่ชุมชนอื่นก่อให้เกิดการพัฒนาาร่วมกันจนกลายเป็นชุมชนนวัตกรรมที่ยั่งยืน เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้านและเยาวชนเพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

3. การวิเคราะห์คติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน พบว่า มีแนวความคิดความเชื่อ องค์ความรู้ และหลักจริยศาสตร์ที่แฝงอยู่ในคติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิด คติความเชื่อเหล่านั้นมาวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีทางปรัชญา ดังนี้

1) การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีอภิปรัชญา พบว่า คติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสานพบว่า คนอีสานมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับความเชื่อในพลังอำนาจลี้ลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ในความเชื่อคนอีสานมีความเชื่อเรื่องผีนางไม้ เทวดาอารักษ์ผู้รักษาป่าว่าเป็นผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์เป็นผู้ควบคุมปกปักรักษาป่าเขาลำเนาไพรทำให้มนุษย์ไม่ตัดไม้ทำลายป่าเกินความจำเป็น เพราะเท่ากับเป็นการละเมิดหรือทำลายอำนาจเหนือมนุษย์ บางความเชื่อของชาวบ้านดูเหมือนว่า เป็นความงมงาย แต่เพราะความงมงายนี้เองที่ช่วยให้ป่าบางส่วนเหลือรอดมาได้จนถึงปัจจุบัน สรุปคติความเชื่อของคนอีสานในการอนุรักษ์ป่าชุมชนไว้ 2 ประเด็น คือ 1) ความเชื่อในเรื่องผีและพลังอำนาจลี้ลับ และ 2) ความเชื่อเรื่องรุกขเทวดาและนางไม้

2) การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีญาณวิทยาในคติความเชื่อของคนอีสานในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยมีเกณฑ์ในการวิเคราะห์ 4 ด้านคือ 1) ลักษณะของความรู้ 2) บ่อเกิดของความรู้ 3) คุณค่าของความรู้ และ 4) เกณฑ์การตัดสินความรู้ พบว่า กระบวนการขององค์ความรู้จะอยู่ในรูปของภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมที่มีหลักคำสอน และวิธีการในการเข้าถึงองค์ความรู้ และนำองค์ความรู้ที่ได้นั้นมาพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่ไม่ขัด ผ่านการแบ่งปันประสบการณ์ ซึ่งได้จากการสังเกต การลอกเลียนแบบ หรือการลงมือปฏิบัติ คือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อคิดเห็น ความเชื่อ วิธีการต่างๆ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ที่ไม่ขัดแย้งระหว่างบุคคลผู้สนใจแบบตัวต่อตัวการสกัดความรู้จากตัวคน และองค์ความรู้ดังกล่าวนี้จะถูกนำมาเปิดเผยโดยปราชญ์ชาวบ้าน

3) การวิเคราะห์คติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสานด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์มาทั้งหมดนี้ สรุปได้ว่า มีหลักการสำคัญตามหลักพุทธจริยศาสตร์ 3 ประการคือ 1) เพื่อละความไม่ดีหรือชั่ว 2) เพื่อทำความดีให้เกิดขึ้น และ 3) เพื่อความบริสุทธิ์จดหมดแห่งจิตใจ โดยมีเป้าหมายไปที่การทำให้ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธจริยศาสตร์มีความสุขในปัจจุบันชาติและชาติต่อไป จนในที่สุดสามารถหลุดพ้นจากการเกิดซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน และคติความเชื่อดังกล่าวมานี้ยังทำให้เกิดประเพณีที่ดั่งามต่อชุมชนอีกด้วย เช่น ประเพณีการบวชต้นไม้หรือบวชป่าเป็นการรวมพลังสามัคคีของคนในชุมชนเพื่อการรักษาพื้นป่าของชุมชนเอาไว้ไม่ให้ถูกทำลาย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์คติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน ได้พบเห็นประเด็นที่น่าสนใจ จึงได้นำประเด็นเหล่านั้นมาอภิปรายผลดังนี้

1) สภาพปัญหาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสานเกิดจากความต้องการขยายที่ทำกิน และที่อยู่อาศัยรวมถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรในชุมชนจึงต้องการขยายพื้นที่เพื่อการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ทำให้ความเกรงกลัวต่ออำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของป่าลดน้อยลงจึงส่งผลให้มีการบุกรุกตัดต้นไม้จนทำให้ป่าชุมชนเสื่อมโทรมลงสาเหตุสำคัญดังกล่าวมานี้เกิดจากการกระทำของมนุษย์เองที่เป็นผู้ทำลายป่าชุมชนโดยตรงซึ่งสอดคล้องกับ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2535 : 86-88) ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง ป่าชุมชน ความหมายของป่าและชุมชน สรุปได้

ว่า ความเชื่อมั่นที่ว่าป่าชุมชนสามารถอนุรักษ์ป่าไม้ไว้ได้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานข้อเท็จจริงที่ว่าชีวิตของชุมชนขึ้นอยู่กับความอยู่รอดของป่าในฐานะที่ป่านั้นเป็นแหล่งน้ำ ที่ดินเพื่อการเพาะปลูก แหล่งอาหาร และวัสดุปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีพของชุมชน เพราะถ้าความอยู่รอดของชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับป่า คนในชุมชนก็ไม่เห็นความสำคัญที่จะรักษาป่าทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าเพื่อผลประโยชน์ต่อการสร้างที่อยู่อาศัยหรือเพื่อการเกษตรและเลี้ยงสัตว์จึงทำให้ป่าเสื่อมโทรมลง 2) คติความเชื่อของคนอีสานในการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมายาวนานด้วยคติความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในป่าได้แก่ รุกขเทวดา ผีนางไม้นานาชนิด ได้มีการบูชา บวงสรวงเพื่อแสดงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ตีสยามประจำถิ่นคงอยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนอีสานสืบมาจนถึงปัจจุบันซึ่งแฝงไว้ด้วยแนวคิดทางปรัชญาที่ถูกสะสมไว้ด้วยภูมิปัญญา และถูกถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ด้วยวิธีการของปราชญ์ ซึ่งสอดคล้องกับ (เสถียร โกเศศ, 2549 : 9) ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง ผีนางไม้นานาชนิด สรุปได้ว่า รุกขเทวดาในคติความเชื่อของคนไทยเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิ่งสถิตอยู่ในต้นไม้ คงเพราะเนื่องมาจากทศนะในพุทธศาสนามีการกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า รุกขเทวดาคือ เทวดาประเภทหนึ่งซึ่งมีวิมานอยู่ในต้นไม้ การบูชารุกขเทวดาก็เป็นการบูชาต้นไม้ซึ่งทางศาสนาฮินดูก็มีความเชื่อในการบูชา ต้นไม้เช่นกันเป็นการผสมผสานระหว่างศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา และสอดคล้องกับ(ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์, 2013 : 9) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง คติความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารุกขเทวดาในสังคมไทยมีอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดูหรือพุทธศาสนาแค่ไหน พบว่า รุกขเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนไทยคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี และไม่มีใครที่ไม่รู้จักรุกขเทวดา แสดงให้เห็นว่าคนไทยนั้นผูกพันกับรุกขเทวดามายาวนาน สังคมไทยมีความเชื่อในการเคารพต้นไม้ใหญ่อย่าง ต้นไทร ต้นโพธิ์ และต้นตะเคียน เป็นต้นว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือรุกขเทวดา สิ่งสถิตอยู่เลยต้องให้ความเคารพต่อต้นไม้ใหญ่ด้วยความเคารพเกรงกลัวเพราะว่าเป็นต้นไม้อาถรรพ์

3) การวิเคราะห์คติความเชื่อของคนอีสานในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสานในมิติอภิปรัชญาพบว่า คติความเชื่อทำให้เกิดประเพณีที่ตีสยาม และสร้างแนวทางปฏิบัติที่ดีต่อคติความเชื่อผ่านประเพณี และพิธีกรรมอย่างเหมาะสมในท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และมีการประยุกต์ประเพณีต่างๆ ให้มีความสอดคล้องวิถีชีวิตในปัจจุบัน ส่วนในแง่ของมิติญาณวิทยา มีองค์ความรู้ที่ถูกสั่งสมไว้ในลักษณะที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม และประเพณี องค์ความรู้นั้นถูกเปิดเผยโดยปราชญ์ชาวบ้าน และเมื่อ

วิเคราะห์ในมิติพุทธจริยศาสตร์ ทำให้คนในชุมชนนำแนวคิดความเชื่อต่างๆ ที่ถูกเปิดเผยแล้วนำไปสู่วิธีการปฏิบัติตนเช่น การแสดงความกตัญญูรู้คุณของป่าก่อให้เกิดประเพณีที่ดงามเช่น ประเพณีการบวชต้นไม้ การสร้างธนาคารต้นไม้ และการสร้างธนาคารข้าว เป็นต้น นำไปสู่การเกิดขึ้นในชุมชนกลายเป็นชุมชนแห่งการพึ่งพาโดยมีคติความเชื่อดังกล่าวเป็นฐานคิด ซึ่งสอดคล้องกับ (ชุดิมา สามารถ, 2559 : 12) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง การจัดการดูแลป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนิคมพัฒนาที่1 ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา พบว่ารูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยการเริ่มจากการสร้างจิตสำนึกในการทำให้รู้สึกว่าเป็นป่าชุมชนเป็นของทุกคน และมีความรู้สึกหวงแหนป่า มีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการจัดการดูแล มีการตั้งกฎระเบียบในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน มีวิธีการจัดการดูแลผ่านทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน และซึ่งสอดคล้องกับ (ภาวดี ทะไกรราช 2560) ได้ทำวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชายแดน พบว่า ป่าชุมชนเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ประชาชนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงได้ใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเน้นความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อและวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่ตรงกับความต้องการของประชาชนในชุมชนดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาป่าชุมชนบนฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ และภูมิปัญญาที่มีอยู่ท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

ในการทำวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์คติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน (An Analysis a Beliefs in community forest conservation of Northeast(I-san) person) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ เพื่อกำหนดเป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผลจากการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1) การนำเสนอสาเหตุของการการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสานที่ค้นพบบรรจุเป็นแผนเพื่อการป้องกัน และส่งเสริมการพัฒนาในชุมชนอีสาน 2) การนำเสนอจิต ทฤษฎีทางปรัชญา และหลักพุทธจริยศาสตร์ไปปรับใช้ในการแก้ไข และการป้องกันปัญหาปัญหาการบุกรุกป่า

ชุมชนในภาคอีสาน 3) นำผลของวิจัยที่ค้นพบเป็นแนวทางในการแก้ไข การป้องกัน และการพัฒนาป่าชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งอาหารของคนในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ ในการทำวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อของคนอีสานในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสานนี้มีผลการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยจึงกำหนดเป็นข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ ดังนี้ 1) ควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนประกอบด้วยวัด บ้าน และโรงเรียน มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน และการสร้างเครือข่ายในระบบพหุภาคีในการอนุรักษ์ป่าชุมชน 2) ควรมีการส่งเสริมให้พระสงฆ์ ชุมชน และองค์กรภาครัฐในภาคอีสานได้มีส่วนร่วมในการสร้างชุมชนตัวอย่างในการอนุรักษ์ป่าชุมชน 3) ควรมีการส่งเสริมการอนุรักษ์พิธีกรรม และประเพณีเกี่ยวกับการแสดงความเคารพต่อป่าชุมชน และสร้างเป็นธรรมเนียมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป ในการทำวิจัยครั้งนี้มีบางประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนเกี่ยวกับการวิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อการอนุรักษ์ป่าในมิติของญาณวิทยาที่กล่าวถึงองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม และประเพณีในลักษณะที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน และอีกประการหนึ่งการทำวิจัยครั้งนี้มีเงื่อนไขของด้านเวลาจึงทำให้การวิเคราะห์เนื้อหาไม่สมบูรณ์ครบถ้วน ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำมาเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไปดังนี้ 1) ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการจัดการองค์ความรู้ที่มีอยู่ในพิธีกรรมและประเพณีในการอนุรักษ์ป่าชุมชนด้วยทฤษฎีญาณวิทยา 2) ควรจะทำวิจัยเชิงคุณภาพ เกี่ยวกับการทำความเข้าใจระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อการมีส่วนร่วมของชุมชนภาคอีสานในการอนุรักษ์ป่าชุมชนภาคอีสาน 3) ควรทำวิจัยเชิงปริมาณเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนภาคอีสานในการอนุรักษ์ป่าชุมชนภาคอีสาน 4) ควรทำวิจัยแบบผสมทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนภาคอีสาน

องค์ความรู้ใหม่

การอนุรักษ์ป่าชุมชนให้คงสภาพเป็นป่าที่สมบูรณ์จะทำให้เกิดผลคือมีแหล่งน้ำ ป่าเก็บน้ำ อากาศบริสุทธิ์ ปอดชุมชน ความหลากหลายทางระบบนิเวศวิทยา เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการป่าตามหลักวิชาการแนวใหม่ ที่ได้จากการถอดบทเรียนที่เกิดจากพิธีกรรมรักษป่าของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชาวบ้าน

เอกสารอ้างอิง

- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2535). ป่าชุมชน. ภาควิชาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา คณะ
สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, นิตยสารสารคดี ฉบับที่ 78 สยามอารยะ, 1(6).
- ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์. (2013). คติความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารุกขเทวดาในสังคมไทยมีอิทธิพล
มาจากศาสนาฮินดูหรือพุทธศาสนากันแน่. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*,
15(1).
- ชุติมา สามารถ. (2559). การจัดการดูแลป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนิคมพัฒนา
ที่ 1 ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา. *วารสารมนุษยศาสตร์
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 11(1).
- ภาวดี ทะไกรราช. (2560). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชายแดน.
วารสาร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 7(1).
- ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สัตย์. (2556). ตีตัวไปสวรรค์, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียงเพียรเพื่อพุทธ
ศาสน์).
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง.
กรุงเทพมหานคร : โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน.
- เสถียร โกเศศ. (2549). ผีสงเทวดา. กรุงเทพมหานคร: เอเธนส์บุ๊ค.